

L'Informe sobre el desenvolupament humà 2004 introdueix la llibertat cultural i els drets humans com un requisit per al desenvolupament

Les llibertats culturals s'han d'adoptar com a **drets humans bàsics** i com a necessitats per al desenvolupament de les societats cada cop més diverses del segle XXI, segons *L'Informe sobre el desenvolupament humà 2004* en una revisió precursora de la política de la identitat arreu del món.

L'Informe, que es subtitula *La llibertat cultural en la diversitat del món d'avui*, revisa molts enfocaments diferents de les nacions i les comunitats multiculturals, des de l'educació bilingüe i els plans de discriminació positiva fins als sistemes innovadors de representació proporcional i federalisme. Segons els autors, totes les persones tenen dret a mantenir les seves identitats ètniques, lingüístiques i religioses. També afirmen que l'adopció de polítiques que reconeguin i protegeixin aquestes identitats és l'únic enfocament sostenible del desenvolupament en les societats diverses. Com diuen, la globalització econòmica no tindrà els resultats esperats si no es respecten i es protegeixen les llibertats culturals, i la resistència xenòfoba a la diversitat cultural s'ha de corregir i superar.

Malloch Brown, en la seva presentació de *L'Informe*, diu que «per tal que el món assolixi els objectius de desenvolupament del mil·lenni i acabi eradicant la pobresa, primer ha de fer front al repte de construir societats integradores i culturalment diverses».

L'Informe ha estat supervisat per la directora de *L'Informe sobre el desenvolupament humà* del PNUD, Sakiko Fukuda-Parr, l'autora en cap, i comença amb

un capítol introductorí que fixa un programa de treball a càrrec d'Amartya Sen, guanyador del premi Nobel d'Economia del 1998 i un dels creadors dels informes sobre el desenvolupament humà del PNUD.

Segons Sen, «La perspectiva del desenvolupament humà, en comptes d'enaltir l'aval poc justificat de les tradicions heretades, o d'avisar el món sobre la suposada inevitabilitat dels xocs de les civilitzacions, exigeix centrar l'atenció en la importància de la llibertat en els àmbits culturals i en els mitjans de defensar i ampliar les llibertats culturals de què pot gaudir el poble».

L'Informe també presenta articles especials a càrrec de:

- **L'expresident de Sud-àfrica, Nelson Mandela**, que ens recorda que la campanya contra l'apartheid va ser una lluita contra tota discriminació: «Quan vam arribar al poder», escriu Mandela, «vam optar per considerar la diversitat de colors i llengües que ens havien dividit com una font d'energia».
- El guanyador del premi **Nobel de la Pau del 2003**, l'advocat iranià i defensor dels drets humans, **Shirin Ebadi**, que defensa que «totes les cultures abracen certs principis comuns» malgrat les diferències ètniques o religioses.
- El coguanyador del premi **Nobel de la Pau del 1998** per forjar la pau al seu país, Irlanda del Nord, **John Hume**, que ens diu que la Unió Europea ha aconseguit «transformar la seva gran varietat de tradicions d'una font de conflicte a una font de força unificadora».
- El **president de l'Afganistan, Hamid Karzai**, que destaca les complexitats de la identitat lingüística al seu país, que ha acordat concedir el mateix estatus constitucional a les dues llengües principals, alhora que garanteix el reconeixement de les llengües minoritàries: «haurem de tirar endavant amb

cautela per assegurar que l'oficialització de les llengües regionals serveix per a la integració nacional i no pas per afermar l'aïllament de les comunitats».

L'Informe sobre el desenvolupament humà 2004 ja està generant debats a les societats que s'enfronten a qüestions complexes relacionades amb la política de la identitat. Se celebren fòrums públics en resposta a *l'Informe* a Sarajevo, Kuala Lumpur, Ciutat de Guatemala, Abuja, Washington DC i altres capitals que gaudeixen d'una ciutadania multiètnica.

Les sol·licituds de reconeixement i igualtat per part de grups ètnics, religiosos i lingüístics diversos comprenen una de les qüestions més urgents que afecten l'estabilitat internacional i el desenvolupament en el segle XXI. Més de 5.000 grups ètnics diferents viuen als quasi 200 països del món actual. En dos de cada tres països hi ha almenys una minoria ètnica o religiosa substancial, que representa el 10 % de la població o més. Una setena part de la població mundial —uns 900 milions de persones— pateixen alguna forma de discriminació a causa de la seva identitat ètnica, racial o religiosa, segons un estudi del projecte «Minories en perill» de la Universitat de Maryland, citat en *l'Informe sobre el desenvolupament humà 2004*.

Amb tot, segons els autors, quan les llibertats culturals s'exerceixen plenament, aquest pluralisme pot ser una font d'harmonia política i vitalitat econòmica, i assenyalen molts exemples pràctics d'aquests èxits, des de les potències industrials enriquides per la immigració —com els Estats Units d'Amèrica i el Canadà— fins a les nacions multiètniques d'Àsia i Àfrica. Segons Fukuda-Parr, «la llibertat cultural és una idea senzilla però profundament pertorbadora, contrària al que la majoria dels estats han practicat al llarg dels segles, però que en el segle XXI comença a ser un clamor».

➤ **Exclusions i tensions ètniques**

Els grups ètnics i religiosos marginats o denigrats per la gran societat responen a través de l'activisme polític. En aquestes circumstàncies, la política de la identitat pot polaritzar les comunitats i països sencers, sembrar l'odi i amenaçar la pau i el desenvolupament. Des de la població indígena a l'Amèrica Llatina fins a les minories religioses al sud-est asiàtic, passant per les minories ètniques als Balcans, els xiïtes, els sunnites i els kurds a l'Iraq, els grups ètnics de l'Àfrica i els immigrants a l'Europa occidental, moltes persones s'estan mobilitzant per raons ètniques, religioses, racials i culturals. Aquest fenomen es deu a molts factors que convergeixen, entre els quals:

- La difusió de la democràcia, que dona als grups exclosos més opcions i espai polític per protestar contra els greuges històrics;
- Els avenços de la globalització i la comunicació, que creen noves xarxes i aliances;
- L'acceleració del ritme de la migració internacional, que crea grups fora del país natal que donen suport a les demandes de reconeixement cultural.

Segons *l'Informe*, la llibertat cultural és una necessitat per al desenvolupament humà en la mateixa mesura que ho és la democràcia i l'oportunitat econòmica. Les polítiques que accepten la diversitat i promouen el multiculturalisme s'han d'integrar en el procés de desenvolupament per garantir el creixement, l'estabilitat i una sòlida governança democràtica.

➤ **El repte de la immigració**

Les últimes dècades del segle XX van presenciar una de les onades migratòries més grans de la història. El nombre d'immigrants a la Unió Europea procedents d'Àsia, Àfrica i el continent americà va augmentar en un 75 % entre el 1980 i el 2000. Amèrica del Nord va presenciar una entrada encara més gran, ja que el nombre total de residents als Estats Units nascuts a l'estranger va pujar un 145 % en el mateix període, de 14 milions a 35 milions. Al Canadà, els nascuts a l'estranger representen el 44 % de la població actual de Toronto, la principal ciutat del país. En alguns països petits, com ara Singapur i alguns estats del golf Pèrsic, els treballadors temporers i altres immigrants constitueixen una tercera part o més de la població resident.

El que distingeix aquest fenomen de les onades migratòries de segles passats no és tan sols el seu nombre, sinó la funció transformadora de la tecnologia: arreu del món, les revolucions en les telecomunicacions i el transport han fet possible que els immigrants mantinguin simultàniament interessos i identitats culturals dobles o fins i tot múltiples. Segons els autors, avui, els immigrants poden, volen i han de poder implicar-se amb els seus països d'origen, sense que això vagi en contra del seu compromís o lleialtat amb les pàtries d'adopció. Els països que acullen poblacions immigrants han d'acceptar la diversitat i introduir noves polítiques de reconeixement cultural en lloc de basar-se en l'assimilació.

➤ **La cultura com a bé mundial**

Els béns culturals són diferents dels altres productes comercials perquè, segons els autors, «transmeten idees, símbols i estils de vida i són una part intrínseca de la identitat de la comunitat que els produeix». Els autors són partidaris de les excepcions culturals en els acords internacionals sobre comerç. La diversitat cultural en les arts es reduiria dràsticament si es deixés únicament a les forces del mercat i la cultura mundial en pagaria les conseqüències. L'evidència econòmica és convincent:

- El comerç mundial en els mitjans de comunicació dedicats a l'entreteniment — cine, radiotelevisió, música, literatura, arts visuals— s'ha quadruplicat en les dues últimes dècades i ha passat de 95.000 milions a uns 380.000 milions de dòlars. Un 80 % d'aquest flux de comerç cultural s'origina únicament en 13 països, encapçalats pels Estats Units.
- Només les produccions dels EUA representen actualment un 85 % de les pel·lícules projectades arreu del món. Les deu pel·lícules que han recaptat més diners en tota la història del cinema als mercats de fora dels Estats Units eren totes fets als EUA, encapçalades per la pel·lícula *Titanic* del 1997, que va guanyar més de 1.200 milions de dòlars als mercats internacionals.

Però els autors també alerten contra l'ús de quotes o barreres comercials per restringir les importacions de béns culturals, i fan servir la indústria cinematogràfica com l'exemple econòmic més significatiu. *L'Informe* cita models alternatius, com ara el de l'Argentina i el Brasil, que proporcionen incentius econòmics a la producció

cinematogràfica nacional sense imposar barreres contra les importacions culturals. França destina uns 400 milions de dòlars l'any a ajudar una indústria cinematogràfica que produeix més de 180 pel·lícules cada any. A Egipte, una associació publicoprivada ha ajudat la Societat Cinematogràfica d'Egipte a finançar la construcció de nous estudis.

➤ **Federalisme multicultural**

Per a les societats amb grups ètnics o lingüístics múltiples i geogràficament concentrats, l'*Informe* recomana el «federalisme asimètric» com una via per gestionar amb eficàcia una societat multicultural. En aquests sistemes, les competències traspassades a les subunitats no són idèntiques, és a dir, els àmbits d'autonomia de les diferents regions no coincideixen. Els estats federals admeten distincions específiques en les seves estructures polítiques, administratives i econòmiques, com quan els estats de Borneo es van incorporar a la federació de Malàisia el 1963. Aquestes mesures especials permeten que els grups concentrats territorialment mantinguin les seves identitats sota el paraigües d'una autoritat nacional més àmplia, amb la qual cosa es redueix el potencial de violència ètnica o les demandes de secessió.

Gairebé totes les grans democràcies que són ètnicament o lingüísticament diverses exerceixen alguna forma de federalisme asimètric: Bèlgica, la Federació Suïssa i Espanya en són dons clars exponents. L'èxit dels acords federals depèn d'una concepció prudent i de la voluntat política de millorar el funcionament democràtic del sistema. El que importa és que els acords incorporin diferències importants, però reforcin les lleialtats nacionals.

➤ **Llibertat religiosa i política pública**

Els estats tenen la responsabilitat de protegir els drets i garantir les llibertats de tots els seus membres i de no discriminar per raons religioses. Els estats no discriminatoris han de protegir la llibertat religiosa i l'elecció individual:

- Tothom ha de tenir dret a criticar, revisar o posar en dubte el predomini d'una interpretació particular de les creences principals.
- El clergat o altres jerarquies religioses han de tenir el mateix estatus que la resta de ciutadans.

- Les persones d'una religió han de poder exercir una crítica responsable de les pràctiques i les creences d'altres religions.
- Els individus han de ser lliures no tan sols per criticar la religió en què han nascut, sinó també per rebutjar-la i professar-ne una altra o per viure sense cap religió.

➤ **La discriminació positiva: adaptar les mancances col·lectives**

L'*Informe* considera que les polítiques de discriminació positiva són necessàries quan les mancances són col·lectives. L'Índia té rere seu una de les històries més llargues pel que fa a la implantació de polítiques de discriminació positiva, conegudes com a «reserves». Aquesta política ha canviat la naturalesa i la composició de la classe mitjana índia. Una part considerable de la classe mitjana està constituïda actualment per la segona i la tercera generació dels beneficiaris de les «reserves». Les adaptacions innovadores de les polítiques de discriminació positiva es podrien aplicar, per exemple, per corregir la manca de representació dels pobles indígenes als parlaments llatinoamericans i altres institucions governamentals.

La discriminació positiva als Estats Units ha augmentat el percentatge d'advocats, jutges, metges, enginyers i professors d'universitat afroamericans. Actualment, el dilema és si els infants d'aquesta nova elit s'han de beneficiar de les polítiques de discriminació positiva. Els arguments recents a favor de les polítiques de discriminació positiva que incorporen una clàusula de suspensió reconeixen la necessitat d'avaluar periòdicament l'impacte sobre els grups beneficiaris per tal d'evitar que aquestes polítiques acabin sent discriminatòries i excloents.

➤ **Política lingüística: inclusió o exclusió?**

La identitat cultural no és un joc de suma zero. Els parlants d'una llengua mare que no és la llengua predominant o oficial d'un país —l'èuscar a Espanya, el zulu a Sud-àfrica, l'urdu al Regne Unit o el castellà als Estats Units— poden participar plenament en

la política i la cultura nacionals. Segons Fukuda-Parr, «l'estat pot ser cec amb la religió, però no pot ser mut amb la llengua», i assenyala l'àmplia varietat de les polítiques de «llengües oficials» als països multilingües.

Les limitacions sobre la capacitat de les persones per parlar la seva llengua nativa —i la manca de facilitat a l'hora de parlar la llengua nacional dominant o oficial— poden excloure les persones de l'educació, la vida política i l'accés a la justícia. A l'Àfrica subsahariana es parlen més de 2.500 llengües, però la capacitat de moltes persones per parlar la seva llengua a l'escola i a l'administració és especialment limitada. A més de 30 països de la regió, la llengua oficial no és la més parlada. Només el 13 % dels infants que reben educació primària ho fan en la seva llengua nativa.

Els països multilingües necessiten moltes vegades una fórmula trilingüe:

- Una llengua estatal nacional o oficial;
- Una llengua franca per facilitar les comunicacions entre els diferents grups (en alguns casos la llengua oficial fa aquesta funció);
- El reconeixement oficial de la llengua mare o les llengües indígenes per a aquelles persones que no dominen la llengua oficial o la llengua franca.

La caiguda de cinc mites sobre la diversitat

L'*Informe* parla dels mites freqüents sobre la diversitat, el desenvolupament i l'estabilitat política:

- *Mite 1: Les identitats ètniques de les persones competeixen amb el seu compromís amb l'estat, per això hi ha un equilibri entre el reconeixement de la diversitat i la unificació de l'estat.*

Realitat: els països no han d'escollir entre unitat nacional i diversitat cultural. Els individus tenen sens dubte identitats múltiples i complementàries: etnicitat, llengua, religió i raça, i també ciutadania. La identitat no és un joc de suma zero. No hi ha una necessitat inevitable d'escollir entre la unitat de l'estat i el reconeixement de les diferències culturals.

- *Mite 2. Els grups ètnics són proclius al conflicte violent en enfrontaments de valors, per això hi ha un equilibri entre el respecte de la diversitat i el manteniment de la pau.*

Realitat: no hi ha cap fet que demostrï que les diferències culturals i els enfrontaments per valors siguin en si mateixos una causa de conflicte violent.

- *Mite 3. La llibertat cultural requereix defensar tots els costums tradicionals, per tal d'arribar a un equilibri entre el reconeixement de la diversitat cultural i el progrés en el desenvolupament, la democràcia i els drets humans.*

Realitat: la llibertat cultural consisteix a ampliar les eleccions individuals, no pas a preservar els valors i els costums com un fi per si mateix amb una lleialtat cega a la tradició. La cultura no és un conjunt estàtic de valors i costums, i no pot ser un pretext per negar els drets humans i la igualtat d'oportunitats, com ara la igualtat de drets de les dones a l'educació.

- *Mite 4. Els països multiètnics tenen menys capacitat de progrés econòmic, per això s'ha d'arribar a un equilibri entre la diversitat i el desenvolupament.*

Realitat: no hi ha res que demostrï que la diversitat cultural alenteix el desenvolupament. Malàisia, la desena economia del món que va créixer més ràpidament durant el període 1970-90, és un exemple de país culturalment divers que ha obtingut bons resultats econòmics. El 62 % de la seva població és malàisia, el 30 % és xinesa i el 8 % és índia.

- *Mite 5. Algunes cultures són més estalviadores o emprenedores que d'altres, i algunes cultures tenen valors democràtics que d'altres no tenen; per això s'ha d'arribar a un equilibri entre donar espai a certes cultures i promoure el desenvolupament i la democràcia.*

Realitat: no hi ha res que demostrï l'existència d'una relació entre cultura i progrés econòmic o democràcia. A l'hora d'explicar els índexs de creixement econòmic, la política estatal, la geografia i la càrrega de malaltia són dels factors més importants. Però els indicadors religiosos —si una societat és hindú, musulmana o cristiana, per exemple— són estadísticament insignificants. De la mateixa manera, l'opinió generalitzada a Occident que l'islam és incompatible amb la democràcia es desmunta pel

fet que la majoria dels musulmans del món viuen en societats que actualment tenen governs democràtics.
